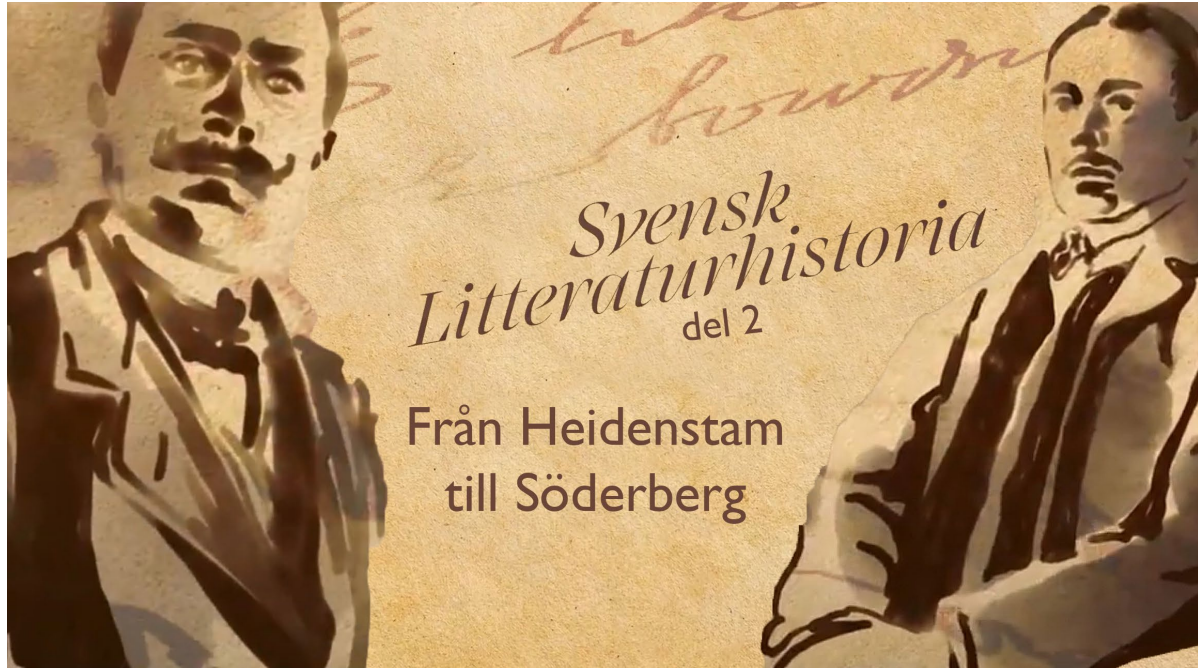

Svensk Litteraturhistoria del 2 – Från Heidenstam till Söderberg

Författad av Marit Lundgren

I den här filmen ska vi berätta om ett antal svenska författare födda under 1800-talet. Vi ger en kort beskrivning av författaren, hans mest kända verk och hur den tid de levde i såg ut och påverkade det de skrev. Och tvärtom, hur tiden påverkades av det som hon eller han skrev.

Vi kommer bara att hinna med ett fåtal författare vilket innebär att du kanske kommer att sakna någon men å andra sidan lär du känna en annan som du inte visste fanns. I slutet på filmen rullar en text med ytterligare författarnamn från den här tiden som du kan läsa om. Och jag lovar, det här blir inte tungt och tråkigt, tvärtom.

De 5 författare vi berättar om i del 2 är:

Verner von Heidenstam, Selma Lagerlöf, Gustaf Fröding, Erik Axel Karlfeldt, Hjalmar Söderberg.

FILMFAKTA

Artikelnummer: 46222

Speltid: 19 min

Ämnen: Svenska/Historia

Produktionsår: 2022

Målgrupp: Från skolår 4

Språk: Svenska, Svensk text

Ursprungsland: Sverige

Originaltitel: Svensk Litteraturhistoria Del 2 – Från Heidenstam till Söderberg

Producent: Roger Persson, Marit Lundgren

Exekutiv producent och manus: Roger Persson, B&P Digital Media Distribution

Redigering: Emil Carlsson

Grafik: Helen McGougan

Läroplaner

LÄROPLANSMÅL LGR11 och LGY11 2022

Centralt innehåll från LGR 11 matchar filmen.

Syfte Historia åk 7-9

Undervisningen ska ge eleverna förutsättningar att tillägna sig en historisk referensram och en fördjupad förståelse för nutiden. De ska också få möjlighet att utveckla en kronologisk överblick över hur kvinnor och män genom tiderna har skapat och förändrat samhällen och kulturer.

Genom undervisningen i ämnet historia ska eleverna sammanfattningsvis ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att

- reflektera över sin egen och andras användning av historia i olika sammanhang och utifrån olika perspektiv, och
- använda historiska begrepp för att analysera hur historisk kunskap ordnas, skapas och används.

Historia, åk 7-9

Hur historia kan användas för att förstå hur den tid som människor lever i påverkar deras villkor och värderingar.

Kunskapskrav åk 6

Eleven kan tolka och visa spår av historien i vår tid och föra resonemang (enkla, utvecklade, välutvecklade och nyanserade) om varför det finns likheter och skillnader i olika framställningar av historiska händelser, personer och tidsperioder. I studier av historiska förhållande, skeenden och gestalter kan eleven använda historiska begrepp på ett (i huvudsak, relativt väl, väl) fungerande sätt.

Centralt innehåll

Historia, åk 4-6:

- Vad historiska källor, till exempel brev och andra dokument, kan berätta om likheter och skillnader i levnadsvillkor för barn, kvinnor och män jämfört med idag.
- Exempel på hur 1700-talet kan avläsas i våra dagar genom traditioner, namn, språkliga uttryck, byggnader, städer och gränser.

Syfte Svenska

I undervisningen ska eleverna möta samt få kunskaper om skönlitteratur från olika tider och skilda delar av världen. I mötet med olika typer av texter, scenkonst och annat estetiskt berättande ska eleverna ges förutsättningar att utveckla sitt språk, den egna identiteten och sin förståelse för omvärlden.

Svenska, åk 7-9:

- Skönlitteratur för ungdomar och vuxna från olika tider, från Sverige, Norden och övriga världen.
- Några skönlitterärt betydelsefulla ungdoms- och vuxenboksförfattare från Sverige, Norden och övriga världen och deras verk, samt de historiska och kulturella sammanhang som verken tillkommit i.
- Skönlitteratur som belyser människors villkor och identitets- och livsfrågor. Lyrik, dramatik, sagor och myter.

Kommentarmaterial till kursplanen i Svenska 2022 <https://www.skolverket.se/getFile?file=9864>

Skönlitteraturen har en framträdande roll i kursplanen och ett syfte med undervisningen i svenska är att eleverna ska möta samt få utveckla kunskaper om skönlitteratur från olika tider och skilda delar av världen. Undervisningen ska ge eleverna rika möjligheter att läsa och upptäcka glädjen i att med hjälp av litteraturen förflytta sig i tid och rum och ta del av andras berättelser. På så sätt kan de utveckla läslust och intresse för litteratur. För att få ett brett perspektiv på litteraturen räcker det inte att läsa modern svensk skönlitteratur, utan denna måste kompletteras med litteratur från andra delar av världen och från andra tider.

Texterna ska hämtas från olika tider och skilda delar av världen i årskurserna 1–3 och från olika tider, från Sverige, Norden och övriga världen i årskurserna 4–6 och 7–9.

I årskurserna 1–3 ska eleverna få möta några skönlitterärt betydelsefulla barnboksförfattare och illustratörer. I årskurserna 4–6 är studieobjekten i första hand skönlitterärt betydelsefulla barn och ungdomsboksförfattare och deras verk och i årskurserna 7–9 är det skönlitterärt betydelsefulla författare och deras verk samt de historiska och kulturella sammanhang som verken har tillkommit i som ska behandlas. Genom att läsa skönlitteratur, diskutera sin upplevelse av det lästa och dessutom få kunskaper om författarens tid och den kultur som hon eller han har levt och verkat i, kan elevernas förståelse för litteraturen fördjupas. Historiska och kulturella sammanhang kan också innebära studier av litterära epoker. Här öppnas möjligheter för svenskämnen att samverka med andra skolämnen.

Någon litterär kanon eller författarkanon anges inte i kursplanen. Varje lärare avgör vilka författare och verk som undervisningen ska behandla.

Svensk Litteraturhistorias tidsepoker

1700-talet = upplysningens tid, frihetstid eller gustaviansk tid

1800-talet = romantiken fick sitt genombrott.

1800-talet = Efterromantiken på mitten av 1800-talet. Politisk frihetsvåg

1800-1900 = Genombrottstiden

1900-talet = Populärlitteratur

Författarna

De 5 författare vi berättar om i del 2 är:

Verner von Heidenstam 1859-1940

Selma Lagerlöf 1858-1940

Gustaf Fröding 1860-1911

Erik Axel Karlfeldt 1864-1931

Hjalmar Söderberg 1869-1941

Verner von Heidenstam – 1859 - 1940

Carl Gustaf Verner von Heidenstam, var en svensk författare och poet. Han var ledamot av Svenska Akademien 1912–40 och tilldelades Nobelpriset i litteratur 1916.

Heidenstam hade en helt annan bakgrund och uppväxt än många av de andra författarna vid den här tiden. Han kom nämligen från en adlig familj med en sträng far som var både militär och ingenjör. Heidenstam lyckades inget vidare med skolgången och på grund av dålig hälsa gick det allt sämre i skolan. Han var ordblind (idag heter det dyslektiker) och hade hela livet svårt att stava korrekt och familjen skickade iväg honom, tillsammans med en så kallad informator, på en bildningsresa till Orienten.

Heidenstams samlade produktion är omfattande och verk som sticker ut är bland andra "Hans Alienus", "Dikter" "Karolinerna" och "Heliga Birgittas pilgrimsfärd".

Heidenstam var centralgestalt i det svenska litterära nittioalet. Färgglädjen och bejakandet av en munter sinnlighet gjorde starkt intryck och kom att bli stilbildande för flera andra svenska författare under 1890-talet och åren därefter. von Heidenstam kom därför att bli den främste företrädaren för dessa "nittioalister" och hans böcker innehåller genomgående många nationella och historiska teman.

Då många av "nittioalisterna" och de svenska kulturpersonligheterna rörde sig i samma kretsar var det naturligt att de lärde känna varandra. Två av de relationer som mest påverkade Heidenstam anses vara med Gustaf Fröding och August Strindberg. Dessa var tidvis goda vänner till Heidenstam, men relationerna till både Fröding och Strindberg gick dock i vågor då de inte bara var kreativa kollegor utan också konkurrenter med olika bakgrund och livsåskådning. Vänskapen med Strindberg tog hastigt slut i och med den så kallade "Strindbergfejden" som började med att Strindberg framförde kritik mot Karl XII

Från första världskriget och framåt finns det flera uttalanden av Heidenstam som visar att han var politiskt konservativ, allt mera så efter 1920.

Övning:

Heidenstam lämnade efter sig en mängd dikter som även blivit tonsatta och som gör att vi kan lära känna både honom och livet på 1800-talet. Diskutera vad dikterna berättar om Heidenstam och livet i slutet av 1800-talet och början på 1900-talet? • Lyssna gärna på några dikter här. Använd länken här: [Lyssna på dikter](#)

Selma Lagerlöf – 1858 - 1940

Selma Lagerlöf, blev en av sin tids mest lästa, kända och älskade författare. Hon var född och bodde stor del av sitt liv på herrgården Mårbacka i Värmland, där hon också dog.

Debuten med romanen *Gösta Berlings saga* 1891 följdes av ett stort författarskap med höjdpunkter som *Jerusalem* (1901–02), *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige* (1906–07) och *Kejsarn av Portugallien* (1914).

Hon fick som första kvinna Nobelpriset i litteratur 1909 och År 1914 blev Lagerlöf som första kvinna invald i Svenska Akademien. Hjalmar Gullberg sade i sitt inträdestal när han 1940 efterträdde henne i akademien att hon var

"drottningen i vår litteratur, den mest berömda av svenska kvinnor i världen sedan Heliga Birgitta". Selma Lagerlöf hade läsare över hela världen; inte minst Nils Holgersson som är mycket välkänd hos de flesta. Många av hennes böcker har blivit filmer och några, som Victor Sjöströms *Körkarlen*, är filmhistoriska."

Selma Lagerlöf har fortfarande en förmåga att fånga läsare i alla åldrar med sina spännande intriger, sina inkännande personkaraktärstyper och sitt levande och beskrivande språk.

Förutom flera skulpturer statsutmärkelse och andra medaljer blev Selma Lagerlöf var från 1991 avbildad på den svenska 20-kronors sedeln. Under 2016 upphörde den, i svenskan kallade selman, att vara giltigt betalmedel i Sverige.

Övning:

Lämplig för tonåringar: Samla klassen kring romanen Herr Arnes penningar och läs den gemensamt, dvs. Varva med högläsning och tyst läsning, stanna upp och samtala om det ni läser både spontant och planerat.

Gustaf Fröding– 1860-1911

Gustaf Fröding föddes på Alsters herrgård utanför Karlstad 1860.

Fröding fick en otrygg uppväxt vilket förmodligen ledde fram till de psykiska problem han led av under långa perioder av sitt liv. Fröding kom att kallas folklig nationalskald eftersom han kände sympati och förståelse med vad som kallades "de enkla människorna".

Hans tidigare dikter ger prov på rik humor, en sällsynt iakttagelseförmåga och gestaltningkraft och en förbluffande teknisk skicklighet. Hans dikter omfattar de mest skiftande sinnestillstånd: sorglös ungdomsglädje, stolt

Lärrarhandledning

patos, grubblande allvar, svårmod, hån och satir. Hans poesi tillhör det som mest bidragit till den svenska diktkonstens psykologiska fördjupning.

Redan genom sitt debutverk "Guitarr och dragharmonika" profilerade han sig som en av det sena 1890-talets stora lyriker. Flera av Frödings dikter har tonsatts och dikten "Det var dans bort i vägen" tonsattes och har tolkats av bland andra Sven-Ingvars som gjorde den till en svensktoppshit.

Fröding var inspirerad av Verner von Heidenstam och så småningom skulle de få kontakt med varandra. När Heidenstam gifte sig med Olga Wiberg på Blå Jungfrun den 28 juli 1896 var Fröding inbjuden tillsammans med sin syster Cecilia.

Förutom sina mentala problem led Fröding av en tilltagande alkoholism. Han behandlades på olika vårdhem för sina sjukdomar och strax efter att han återvänt från Suttestad i Norge kom hans diktsamling "Stänk och flikar" år 1896.

Den blev mycket populär då en av dikterna, "En morgondröm", ganska öppet skildrar ett samlag. Fröding menade att nakenheten och sexualiteten inte fick skuldbeläggas och att den kunde beskrivas på ett vackert sätt. Men sedlighetspolisen tålde inte att en så vågad dikt publicerades och Fröding åtalades men han frikändes.

Men all den negativa uppmärksamhet boken hade skapat, gav Frödings bräckliga psyke en påfrestning som han aldrig skulle hämta sig ifrån. Beskyllningen att han skulle ha beskrivit kvinnor på ett ofint och "liderligt" sätt var känslig för honom själv, även om de upprörda recensionerna och skvallret ofta bottnade i den tidens strikta syn på sexualmoral och litterär korrekthet. Han ansattes själv av samvetsförebråelser och efter att en längre tid ha vårdats på mentalsjukhus i Uppsala kom Fröding till Villa Gröndal på Djurgården i Stockholm där han vårdades fram till sin död 1911.

Övning:

Lyssna, läs och samtala om Det var dans bort i vägen. Här hittar du mer frågor kring dikten: [Det var dans bort i vägen](#)

När ni läst/lyssnat klart till någon av hans dikter, så diskutera/ta reda på/skriv en uppsats om hans diktning.

Erik Axel Karlfeldt- 1864 - 1931

Erik Axel Karlfeldt har kallats Sveriges sista nationalskald.

Han gick i skola i Västerås och pluggade därefter vid Uppsala universitet fram till en licentiatexamen. Därefter arbetade han en tid som lärare och journalist.

Hela Karlfeldts författarskap är fast grundat i hembygdens landskap och folkliv, men framför allt sitt älskade Dalarna som han ständigt återkom till i sin diktning.

Hans debutverk, Vildmarks- och kärleksvisor, kom 1895 och därefter tog karriären fart. Karlfeldts poesi kallas ofta för den svenskaste av all svensk poesi. Han beskriver ofta i sin diktning det gamla bondesamhällets villkor som vid sekelskiftet 18/1900 hade börjat utarmas. Hans skildringar var

både naturnära, robusta och målade med starka färger.

Men det är inte bara det lantliga livet som återspeglas i Karlfeldts verk. Han svängde med tiden också mot kärlekslyriken och skrev flera dikter med erotiskt innehåll. Dit hör bland annat "Intet är som väntans tider" samt "Dina ögon äro eldar".

Karlfeldt valdes in i Svenska Akademien 1904 och några år senare kom samlingen "Flora och Pomona" som har en mer exklusiv uttrycksform där man märker att Karlfeldt har sneplat mot barocken. Karlfeldt blev 1913 Svenska Akademiens ständige sekreterare efter Carl David af Wirsén, som avlidit året före. Erik Axel Karlfeldt dog 1931 men fick Nobelpriset i litteratur postumt, alltså efter sin död.

Övning:

Arbeta ihop med 2-3 klasskamrater och gör uppgifterna på den här länken. [Erik Axel Karlfeldt](#)
När ni läst/lyssnat klart till någon av dikterna, så diskutera/ta reda på/skriv en uppsats om någon av dikterna.

Hjalmar Söderberg – 1801 - 1865

Hjalmar Söderberg räknas till en av våra främsta Stockholmskildrare. Hjalmar Söderberg växte upp i ett välordnat ämbetsmannahem på Ladugårdslandet - som senare bytte namn till Östermalm. Familjelivet var stillsamt och tryggt, men timmarna i skolan var desto dystrare. Den unge Söderberg blev ständigt utsatt för klasskamraternas kroppsliga och själsliga misshandel, och krävde sina strategier för överlevnad. Söderberg var inställd på en akademisk examen och studerade vid universitet men endast några månader, när en anställning inom Generaltullstyrelsen kom emellan och han avbröt sina studier. Så småningom började han arbeta som

journalist både på Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet vilket snart ledde honom in på en författarbana.

Hans debut, "Förvillelser" kom 1895 men "Historietter", som kom några år senare, var den novellsamling som gav ett större genomslag hos litteraturkritikerna. Den är ett exempel på god miniatyrkonst byggd på kortnoveller som Söderberg behärskade till fulländning. 1901 kom "Martin Bircks ungdom" som är en bildningsroman med flera självbiografiska inslag.

Hjalmar Söderbergs mest berömda roman, "Doktor Glas", har kategoriserats som en moralfilosofisk berättelse om en man som tar lagen i egna händer och utför ett mord för att rädda en ung kvinna. En annan av Söderbergs mest framträdande romaner är kärleksskildringen "Den allvarsamma leken". Både "Doktor Glas" och "Den allvarsamma leken" har blivit långfilmer.

Hjalmar Söderberg bodde under senare delen av sitt liv i Köpenhamn och ägnade sig åt att bekämpa och argumentera mot nazismen, främst genom sina artiklar i Göteborgs Handels och Sjöfartstidning. Söderberg dog 1941.

Oförmåga eller ovilja att anpassa sig i färdiga mönster var ett återkommande tema hos Söderberg, vars medkänsla fanns hos den som valde en egen väg. Hans författarskap räknas som ett av de mer betydelsefulla i Sverige under 1900-talet och blev läromästare för den tidens Stockholmsförfattare. Det är en väldigt tonårig världsbild Söderberg beskriver, där de gestalter han skriver om verkar obotligt ensamma, som om de står vid sidan av allt som händer, och betraktar sig själva och sin omgivning. Det kan vara en anledning till att unga människor läser Söderberg än i dag.

Övning:

Arbeta ihop med 2-3 klasskamrater och läs eller lyssna till boken Doktor Glas.

När ni läst/lyssnat klart till boken, så diskutera/ta reda på/skriv en uppsats om författaren Hjalmar Söderberg.

Frågebanken

Frågor till filmen. Använd i helklass efter filmen, gör som gruppuppgift eller individuellt. Ha gärna frågorna till handa under filmen och anteckna lite så blir det lättare att föra diskussion efteråt.

- Det finns många frågor att ställa om urvalet av äldre författares texter, men kanske den viktigaste är den om deras verk har något angeläget att säga dagens unga läsare?
- Vad vet ni om hur livet såg ut i Sverige på 1800- och 1900-talet och hur formades författarnas texter av hur världen såg ut innan och efter världskrigen?

Övningsbanken

Det går utmärkt att använda dessa frågor som grund för att fördjupa sig ytterligare och eleverna kan därför använda dem till att välja olika frågor och argumentera för dem.

Skriv en uppsats och redovisa sedan för klassen.

Låt eleven först få fundera själv, sen diskutera i smågrupper om 3-4 stycken och avsluta med att grupperna berättar för varandra i klassen.

- Vi lär ofta känna historiska personer genom det de lämnar efter sig, deras arv. Läsning av klassiker, d.v.s. äldre texter, ger oss kontakt med vårt förflutna och vi får kännedom om hur det svenska språket har sett ut genom tiderna. Vi blir historiskt medvetna, vi blir engagerade och känner att vi är en del av den historiska processen. Men vi får också nycklar och ledtrådar till modern litteratur. I alla tider har författare låtit sig inspireras av sina föregångare och på olika sätt gjort kopplingar tillbaka till äldre litteratur. Men äldre litterära texter är ofta svårlästa för många ungdomar idag. Anledningarna är flera. En är avståndet i tid; dagens läsare är varken förtrogna med språket eller innehållet. En annan anledning är att en del av dessa texter inte var skrivna ens för sin egen tids vanliga människor.

Lärarens uppgift blir att visa att äldre litteratur kan ge oss nya kunskaper, perspektiv och idéer. Vissa texter kan kräva mycket bakgrundsinformation om sin tid och författare för att bli begripliga. Men det finns också äldre texter som verkligen kan gripa tag i dagens läsare och överbrygga avstånd i tid och rum. Välj en författare eller bok/dikt och skriv/diskutera och berätta för varandra i klassen om hur den författaren eller boken/dikten påverkar dig.

- Nobelpriset i litteratur anses idag som en av de främsta utmärkelser en författare kan få och priset är känt över hela världen. På TV finns det många populära sång-tävlingar som t ex Melodifestivalen och Idol. Men hur vet man egentligen vilken bok som är bäst? Kan man tävla i att sjunga en låt? Finns det fin-kultur och ful-kultur? Diskutera!

Här följer namn på andra, framstående författare som också verkade under den tid vi har beskrivit i den film du just har sett:

Johan Ludvig Runeberg 1804-1877 Finlandssvensk poet

Victoria Benediktsson 1850-1888 En penna som flög över pappret.

Ola Hansson 1860-1925 Litteraturens vagabond

Vilhelm Ekelund 1880-1949 Den fria versens riddare

Ellen Key 1849-1926 En ihärdig samhällsdebator

Läs mer på nätet:

Litteraturbanken.se Varför ska man läsa klassiker i skolan

<https://litteraturbanken.se/skolan/didaktik-och-metodik/>

Litteraturbankens skola är en kostnadsfri resurs för lärare, elever och alla litteraturläsare

<https://litteraturbanken.se/skolan/>